

Łukasz Kalisz

ORCID: 0000-0001-8217-2954

DOI:10.15290/dhmgz.02.2022.02

Jubileusz 40-lecia Katedry Historii Wychowania Uniwersytetu w Białymstoku i jej humanistyczny szacunek dla człowieka

Jubilee of the 40th Anniversary of the Department of the History of Education at the University of Białystok and its Humanistic Respect for People

STRESZCZENIE: Artykuł przedstawia historię i strukturę organizacyjną Katedry Historii Wychowania działającej przy Uniwersytecie w Białymstoku od 1980 roku. Autor ukazał główne obszary badań naukowych podejmowanych przez pracowników Katedry, jak też ich dorobek naukowy i organizacyjny. Z uwagi na obchody Jubileuszu 40-lecia działalności Katedry Historii Wychowania kierowanej przez Profesor dr hab. Elwirę J. Kryńską w artykule przedstawiono główne założenia Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Dziecko w historii – między godnością a zniewoleniem”, która odbyła się w dniach 24-25 maja 2021 roku.

SŁOWA KLUCZOWE: jubileusz, Katedra Historii Wychowania, Profesor Elwira J. Kryńska, białostocka szkoła historii wychowania

ABSTRACT: The article presents the history and organizational structure of the Department of the History of Education operating at the University of Białystok since 1980. The author presented the main areas of research undertaken by the employees of the Department, as well as their scientific and organizational achievements. Due to the celebrations of the 40th anniversary of the Department of History of Education headed by Professor dr hab. Elwira J. Kryńska, the article

presents the main assumptions of the International Scientific Conference “Child in History – Between Dignity and Enslavement”, which took place on May 24-25, 2021.

KEYWORDS: jubilee, Academic Department of History of Education, Professor Elwira J. Kryńska, Białystok School of Education History

W 2020 roku Katedra/Zakład Historii Wychowania Wydziału Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku obchodziła Jubileusz 40-lecia swego istnienia. Zakład Historii Wychowania został utworzony dzięki staraniom Profesora Franciszka Januszka 1 marca 1980 roku¹. Zakład znajdował się wówczas w strukturze Wydziału Pedagogiki i Psychologii Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku. Od chwili powstania Zakład systematycznie rozwijał się kadrowo i poszerzał obszar poszukiwań badawczych. Pierwsze naukowe dociekania, podejmowane przez pracowników tej jednostki, dotyczyły tajnego nauczania na Białostoczczyźnie w czasie II wojny światowej, martyrologii nauczycielstwa, wykorzystania czasu wolnego przez dzieci i młodzież, zagadnień resocjalizacji oraz efektywności kształcenia wiejskich szkół gminnych.

Od 2002 roku, tj. od momentu objęcia funkcji kierownika Zakładu Historii Wychowania przez Profesor Elwirę Jolantę Kryńską, zamierzenia naukowe Zakładu mieszczą się w kręgu szeroko rozumianej historii wychowania i dotyczą dziejów myśli pedagogicznej, zwłaszcza XX wieku oraz genezy i rozwoju instytucji oświatowych². Obejmują zagadnienia związane z: oświatą szkolną i pozaszkolną, szkolnictwem prywatnym, aktywnością nauczycieli oraz krystalizowaniem się społecznej świadomości i rozwoju kultury Polski niepodległej; niezłomną walką przeciwko degradacji umysłowej i kulturalnej młodego pokolenia Polaków oraz poniesionymi stratami osobowymi i materialnymi w latach II wojny światowej, a także przeciwstawianiem się ideologii życia społecznego w okresie budowy „państwa socjalistycznego” i „nowego człowieka”.

¹ J. Nikitorowicz, E.J. Kryńska i in. (red.), *X lat Uniwersytetu w Białymstoku 1997–2007*, Białystok 2008, s. 216.

² E.J. Kryńska (red.), *Utrwalić chwilę. XXX-lecie Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku 1977–2007*, Białystok 2007, s. 84.

Fot. 1. Pracownicy Katedry Historii Wychowania (15.12.2011): (od lewej) dr Agnieszka Suplicka, dr Joanna Dąbrowska, dr Łukasz Kalisz, dr hab. Urszula Wróblewska, prof. UwB, prof. dr hab. Elwira J. Kryńska, dr Artur Konopacki.

Źródło: zbiory własne.

Fot. 2. Profesor dr hab. Stanisław Mauersberg oraz (od prawej): prof. dr hab. E.J. Kryńska, dr hab. Urszula Wróblewska, prof. UwB, dr Agnieszka Suplicka.

Źródło: zbiory własne.

Warto nadmienić, iż Profesor E.J. Kryńska, której jubileusz pracy naukowej zbiegł się z jubileuszem działalności Katedry, w swoich badaniach wzorowała się na wybitnym historyku wychowania Profesorze Stanisławie Mauersbergu. To pod jego opieką doskonalila swój warsztat pracy naukowej i pasję do poszukiwań badawczych w ramach historii wychowania.

Pani Profesor wielokrotnie pełniła funkcje promotora i recenzenta rozpraw doktorskich, recenzowała też dokonania naukowe w procedurze habilitacyjnej oraz w postępowaniu o tytuł profesora. Wśród wy-promowanych doktorów jest wielu pracowników naukowych Wydziału Nauk o Edukacji UwB, m.in. dr hab. Urszula Wróblewska, prof. UwB, dr Anna Józefowicz, dr Łukasz Kalisz, dr Agata Samsel, dr Agnieszka Szarkowska (obecnie Suplicka).

Fot. 3. Awans zawodowy Pracowników Zakładu/Katedry Historii Wychowania.

Źródło: zbiory własne.

Awanse naukowe Pracowników Zakładu Historii Wychowania i dalszy rozwój jednostki nie byłyby możliwe bez samodzielności naukowej jej kierownika. Profesor Elwira J. Kryńska w dniu 18 kwietnia 2013 roku otrzymała tytuł naukowy profesora, co skutkowało podniesieniem rangi Zakładu i utworzeniem Katedry Historii Wychowania³.

Ostatnia zmiana struktury opisywanej jednostki nastąpiła jako pokłosie tzw. Ustawy 2.0⁴ w październiku 2019 roku, gdy Wydział Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku zmienił nazwę na Wydział Nauk o Edukacji. Jednocześnie nastąpiła zmiana struktury wewnętrznej Wydziału, wobec czego powstała Katedra Historii i Teorii Wychowania, w skład której weszły: Zakład Historii Wychowania oraz Zakład Teorii Wychowania i Antropologii Pedagogicznej. W Zakładzie Historii Wychowania kierowanym przez prof. dr hab. E.J. Kryńską pracują również: dr hab. Urszula Wróblewska, prof. UWB; dr Joanna Dąbrowska; dr Łukasz Kalisz i dr Agnieszka Suplicka. Z Katedrą i Zakładem Historii Wychowania od wielu lat współpracuje dr Agata Samsel (bibliotekoznawca; historyk; dr nauk humanistycznych w dziedzinie pedagogiki – promotor prof. dr hab. E.J. Kryńska; zatrudniona na stanowisku kustosa w Bibliotece Pedagogicznej Uniwersytetu w Białymstoku) oraz dr Artur Konopacki – historyk, do 2018 roku zatrudniony w Katedrze Historii Wychowania, obecnie pracownik Wydziału Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu w Białymstoku.

Natomiast Zakład Teorii Wychowania i Antropologii Pedagogicznej kierowany przez prof. dr hab. Andreia Harbatskiego tworzą także: dr hab. Anna Józefowicz, dr Lidia Dakowicz, mgr Monika Falkowska i mgr Sylwia Romanowska-Jonio.

W Katedrze Historii Wychowania przez 40-letni okres działalności zrealizowano wiele inicjatyw naukowych, takich jak: granty Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Narodowego Centrum Nauki, staże naukowe i projekty badawcze.

Wymiernym efektem realizowanych zainteresowań badawczych jest znaczna liczba publikacji naukowych (książek i artykułów) oraz

³ M. Sobecki, A. Korzeniecka-Bondar (red.), *Tempora mutandur et nos mutamur in illis... XL lat Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku. Dekada 2008–2017*, Białystok 2017, s. 44.

⁴ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U. 2018, poz. 1668.

konferencji zorganizowanych przez Pracowników Katedry. Cyklem konferencji, które na trwałe wpisały się do polskiej pedagogiki i historii wychowania z uwagi na wysokie walory naukowe, znakomite grono prelegentów, jak też dobrą organizację, są konferencje pod hasłem „Dziecko w historii...”. Pierwsza debata odbyła się pod hasłem „Dziecko – studium korczakowskie” (2012 r.), następną była związana z Jubileuszem 1050. rocznicy Chrztu Polski i dotyczyła sytuacji dziecka w kulturze chrześcijańskiej (2016 r.), natomiast 100. rocznica odzyskania przez Polskę niepodległości została upamiętniona konferencją „Dziecko w historii – sytuacja dziecka w odrodzonym państwie polskim” (2018 r.).

Akcentując wątek jubileuszowy Katedry Historii Wychowania, zaprosiliśmy do udziału w Międzynarodowej Konferencji Naukowej „*Dziecko w historii – między godnością a zniewoleniem*”. Konferencja odbyła się w siedzibie Wydziału Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku w dniach 24-25 maja 2021 roku.

Badania nad problematyką godności i zniewolenia stanowią kwintesencję działań naukowych białostockiego zespołu historyków wychowania. W dorobku naukowym Profesor E.J. Kryńskiej zniewolenie i godność jednostki to motywy kluczowe. Pani Profesor zajmowała się opracowaniem zagadnień poświęconych m.in. tajnemu nauczaniu w czasie okupacji hitlerowskiej, jak również indoktrynacji młodzieży w okresie komunizmu. Były to nowatorskie badania naukowe, zwieńczone publikacjami wydanymi w czasie, gdy pewne prawdy historyczne z uwagi na poprawność polityczną były przemilczane i niechętnie podejmowane przez naukowców. Z zakresu tajnego nauczania na szczególną uwagę zasługuje autorskie opracowanie E.J. Kryńskiej *Specyfika oświatowego ruchu oporu w województwie białostockim w latach II wojny światowej*⁵. Publikacja prezentuje specyficzną sytuację szkolnictwa polskiego w byłym województwie białostockim w latach II wojny światowej. Wzbogaca wiedzę związaną z polityką oświatową dwóch agresorów (okupacją sowiecką i hitlerowską). W dotychczasowych badaniach i publikacjach, dotyczących konspiracji oświatowej w latach 1939–1945, zajmowano się tą problematyką głównie w odniesieniu do okupacji niemieckiej, pomijając specyficzną sytuację szkolnictwa polskiego pod okupacją sowiecką.

⁵ E.J. Kryńska, *Specyfika oświatowego ruchu oporu w województwie białostockim w latach II wojny światowej*, Białystok 2010.

Problematyka dotycząca terroru służb bezpieczeństwa i konspiracji młodzieży szkolnej wobec indoktrynacji komunistycznej w Polsce, w latach 1945–1956 była przedmiotem badań autorów publikacji współautorskiej E. J. Kryńskiej i S. W. Mauersberga, *Indoktrynacja młodzieży szkolnej w latach 1945–1956*⁶ oraz zredagowanej przez E.J. Kryńską *Terror i konspiracja. Młodzież wobec indoktrynacji komunistycznej 1945–1956*⁷. Pierwsza z wymienionych książek (*Indoktrynacja młodzieży...*) została nagrodzona przez Wydział I Nauk Społecznych PAN, który na posiedzeniu plenarnym 21 listopada 2006 roku przyznał autorom Nagrodę naukową w dziedzinie pedagogiki im. Władysława Spasowskiego.

Zniewolenie odnosi się także do zbrodni systemów, które naruszały godność człowieka. Dzięki inicjatywie Katedry Historii Wychowania oraz Fundacji Pomocy Młodocianym Więźniom Politycznym z lat 1944–1956 „Jaworzniacy” na Uniwersytecie w Białymstoku powstała wystawa *Zbrodnie w majestacie prawa 1954–1956* oraz dokumentujący ją dwujęzyczny – polsko-angielski – album⁸. Oddzielnym zagadnieniem badawczym realizowanym przez białostocki zespół historyków wychowania jest patriotyzm rozumiany m.in. jako walka ze zniewoleniem narodu i troska o godność osobową człowieka. Szczególnie cenna w tej materii jest obszerna – licząca 710 stron – publikacja wieloautorska *Patriotyzm a wychowanie*⁹, czy też dwutomowe wydanie *Kobieta a patriotyzm*¹⁰ oraz monografia *Skazane za patriotyzm. „Druga konspiracja” na Białostocczyźnie 1945–1956*¹¹. Działalność patriotyczna kobiet w XX wieku jest specyficznym obszarem badawczym Pracowników

⁶ E.J. Kryńska, S. W. Mauersberg, *Indoktrynacja młodzieży szkolnej w latach 1945–1956*, Białystok 2003.

⁷ E.J. Kryńska (red.), *Terror i konspiracja. Młodzież wobec indoktrynacji komunistycznej 1945–1956*, Białystok 2004.

⁸ J. Pruszyński, *Katalog wystawy „Zbrodnie w majestacie prawa 1944–1956”*, Warszawa 2004.

⁹ E.J. Kryńska, J. Dąbrowska, A. Szarkowska, U. Wróblewska (red.), *Patriotyzm a wychowanie*, Białystok 2009.

¹⁰ E.J. Kryńska, Ł. Kalisz, A. Konopacki (red.), *Kobieta a patriotyzm. Konteksty historyczno-pedagogiczne XVI–XX wieku*, Białystok 2012; E.J. Kryńska, A. Szarkowska, U. Wróblewska (red.), *Kobieta a patriotyzm. Konteksty historyczno-pedagogiczne XX–XXI wieku*, Białystok 2012.

¹¹ E.J. Kryńska, *Skazane za patriotyzm. „Druga konspiracja” na Białostocczyźnie 1945–1956*, Białystok 2012.

Katedry, bowiem w wielu współczesnych publikacjach naukowych dominują opracowania poświęcone mężczyznom i ich roli w walce o suwerenność i niepodległość narodu. Pani Profesor E.J. Kryńska wraz z Zespołem wypełnia zatem lukę badawczą wzbogacając wiedzę historyczną i składa tym samym hołd kobietom, których życie nacechowane było patriotyzmem, za co często czekały ich represje, łącznie z długoletnimi wyrokami więzienia, a nawet ofiarą życia.

Fot. 4. Wybrane publikacje Pracowników Katedry Historii Wychowania.

Źródło: zbiory własne.

Zespół historyków wychowania podejmuje także inicjatywy promujące godność człowieka i prowadzi liczne badania naukowe na temat historii instytucji dobroczynnych¹², kształcenia i wychowania mniejszości religijnych i narodowościowych¹³ oraz promuje pedagogikę opartą na wartościach¹⁴. W 2015 roku Katedra Historii Wychowania wraz z działającym przy niej Akademickim Kołem Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży¹⁵ była współorganizatorem IV Dni Godności Życia, w ramach których zorganizowano Ogólnopolską Konferencję Naukową „Otoczmy troską życie”¹⁶.

Prezentowany dorobek jest tylko częścią bogatego dziedzictwa historyków wychowania z Białegostoku, oddzielnymi kwestiami są badania regionalne¹⁷, biograficzne¹⁸, terenowe i przeprowadzane międzynarodowe kwerendy zagraniczne, działalność popularyzatorska, organizacja wystaw, czy wyróżnienia i nagrody przyznawane Pracownikom Katedry. Niewątpliwie działalność naukowa, organizacyjna i dydaktyczna Zespołu kierowanego przez Profesor E.J. Kryńską przyczyniła

¹² E.J. Kryńska, *Polski Biały Krzyż (1918–1961)*, Białystok 2012; Ł. Kalisz, *Salezianie i ich opieka nad dzieckiem w Supraślu (1936–1950)*, [w:] E. Kryńska, A. Suplicka, U. Wróblewska (red.), *Dziecko w historii – w kręgu kultury chrześcijańskiej*, Białystok 2017, s. 454–463; J. Dąbrowska, *Związek Dobroczynności Patriotycznej Warszawianek – pierwsza na ziemiach polskich organizacja kobieca*, [w:] E.J. Kryńska, J. Dąbrowska, A. Szarkowska, U. Wróblewska (red.), *Patriotyzm a wychowanie*, Białystok 2009, s. 107–116.

¹³ U. Wróblewska, *Działalność kulturalno-oświatowa Karaimów w Drugiej Rzeczypospolitej*, Białystok 2015.

¹⁴ E.J. Kryńska, A. Skreczko (red.), *Wychowanie – ale jakie?*, Białystok 2007; Ł. Kalisz, *20-lecie Studium Teologii w Białymstoku*, Białystok 2013.

¹⁵ Więcej o działalności Koła KSM znajduje się na stronie <https://ksm.uwb.edu.pl>, [dostęp: 22.03.2022].

¹⁶ <https://www.dnigodnościżycia.pl>, [dostęp: 22.03.2022].

¹⁷ E.J. Kryńska (red.), *Funkcja prywatnych szkół średnich w II Rzeczypospolitej 1918–1939*, Białystok 2004; E.J. Kryńska, A. Suplicka, U. Wróblewska, *Dzieje oświaty w regionie – województwo białostockie (1919–1939)*, Warszawa 2018; A. Suplicka, *Prywatne szkoły średnie ogólnokształcące i zawodowe w województwie białostockim w II Rzeczypospolitej*, Białystok 2015; J. Dąbrowska, *Uniwersytet w Białymstoku in statu nascendi (1968–1997). Przegląd źródeł*, Białystok 2015; Ł. Kalisz, *Funkcje społeczne szkół salezjańskich w Okręgu Szkolnym Wileńskim w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, Białystok 2021.

¹⁸ J. Dąbrowska, *Klementyna: rzecz o Klementynie z Tańskich Hoffmanowej*, Białystok 2008; Ł. Kalisz, *Charitable work of rev. Karol Lubianiec (1866–1942)*, “The Journal of History and Education” 2018, nr 3–4, s. 217–227.

się do rozwoju historii wychowania jako subdyscypliny pedagogiki i może być nazwana mianem białostockiej szkoły historii wychowania.

Z uwagi na dorobek Kierownika Katedry wraz z Zespołem i liczne kontakty naukowe w jubileuszowej konferencji „Dziecko w historii – między godnością a zniewoleniem” objętej patronatem honorowym Marszałka Województwa Podlaskiego, Rektora Uniwersytetu w Białymstoku, Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk i Towarzystwa Historii Edukacji uczestniczyło łącznie 150 osób, w tym 52 osoby reprezentujące zagraniczne ośrodki akademickie. W konferencji brali udział profesorowie, doktorzy i studenci z: Albanii, Anglii, Białorusi, Bułgarii, Litwy, Rosji, Węgier i Włoch. Polska była reprezentowana przez ośrodki naukowe: Bydgoszczy, Dąbrowy Górniczej, Gdańska, Kielc, Krakowa, Lublina, Łomży, Łodzi, Olsztyna, Poznania, Siedlec, Szczecina, Torunia, Warszawy, Wrocławia, Zamościa, Zielonej Góry i oczywiście Białegostoku.

Wśród członków Rady Naukowej Konferencji znaleźli się przedstawiciele wielu ośrodków naukowych, m.in.: prof. dr hab. Kalina Bartnicka, prof. dr hab. Krzysztof Jakubiak, prof. dr hab. Wiesław Jamrozek, prof. dr hab. Janina Kamińska, prof. dr hab. Janina Kostkiewicz, prof. dr hab. Hanna Markiewiczowa, prof. dr hab. Piotr Niczyporuk, prof. dr hab. Jerzy Nikitorowicz, prof. dr hab. Karol Poznański, ks. prof. dr hab. Edward Walewander, prof. dr hab. Krystyna Wróbel-Lipowa, dr hab. Stanisław Bożyk, prof. UwB, dr hab. Witold Chmielewski, prof. AIK, ks. dr hab. Czesław Galek, prof. WSZiA. Natomiast Interdyscyplinarny Komitet Naukowy Konferencji pod kierownictwem prof. zw. dr hab. Elwiry J. Kryńskiej tworzyli profesorowie filozofii i teologii, pedagogiki, prawa i socjologii.

Zamierzeniem organizatorów była dysputa akademicka poświęcona godności osobowej, osobowościowej i osobistej dziecka w sytuacji zniewolenia, utraty wolności i całkowitej zależności od innych. Może to być zniewolenie dotyczące różnych sfer życia ludzkiego, np. fizyczne ograniczenie, tzn. uzależnienie czyjśgo zdrowia i życia od woli drugiego człowieka, czy też zniewolenie umysłu prowadzące do zatarcia własnej osobowości, godności na skutek różnorodnych czynników, w tym – jak twierdził Karl Jaspers – „rozbicia człowieka na dwie osoby” pod wpływem olbrzymiej presji ideologicznej. Powoduje to, że dzieciństwo jako zjawisko dotyczące każdego człowieka bywa nadal zawłaszczane i zniewalane w najróżniejszy sposób, tym samym

zatracać swój niepowtarzalny, indywidualny, podmiotowy charakter, mimo że humanistyczne ujęcie egzystencji ludzkiej staje się dziś szczególnie ważne i – może – najbardziej ludziom potrzebne. Dlatego głównym celem konferencji „Dziecko w historii – między godnością a zniewoleniem” uczyniono odpowiedzi na pytania: Jakie były i są źródła praw człowieka? Czy godność jednostki była i jest nadal wartością? Jakie w przeszłości były i są współcześnie przyczyny zniewolenia jednostki? Dlaczego dochodzi do ograniczania wolności człowieka i tłamszenia jego godności?

Odpowiedzi na sformułowane pytania są o tyle ważne, że godność człowieka w naszej kulturze stanowi fundament przyjmowanej powszechnie koncepcji człowieka. Tymczasem we współczesnym świecie, zdeterminowanym głównie przez czynniki polityczne i gospodarcze oparte na modelu neoliberalnego kapitalizmu, następuje pogłębianie różnic społeczno-ekonomicznych prowadzących do poszerzania przestrzeni i grup wykluczenia oraz relatywizacji i dewaluacji samej idei poszanowania godności ludzkiej.

Jubileuszowa konferencja przeszła już do historii i rozpoczęła się kolejna dekada działalności białostockiej szkoły historii wychowania. Tym wszystkim, którzy chcą powrócić do naukowej dysputy poświęconej zagadnieniom godności i zniewolenia dziecka dedykujemy niniejszą publikację, jak też zachęcamy, aby powracać do nagrań obrad plenarnych umieszczonych na stronie internetowej <http://dzieckowhistorii.uwb.edu.pl>¹⁹.

19 Ibidem.